

lukijakunnan tietoisuuteen. Olisi todella sääli, jos kansainvälinen yleisö ei löytäisi kirjaa ja pääsisi tutustumaan suomalaiseen linturunouteen ja Lummaan ajatuksiin lintujen toimijuudesta.

Kirjoittaja

Anna Hollsten, dosentti, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto
(anna.hollsten[at]helsinki.fi)

TERO ELJASVANHANEN

Tuntuva tutkielma tunnetutkimuksen uusista tuulista

Anna Helle & Anna Hollsten (toim.): Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa. Helsinki: SKS, 2016. 267 s.

Tässä on kirja, johon tunnetutkimuksen parissa uraansa viettänyt kirjallisuustieteilijä saattaa tarttua vapisevin käsin. Anna Helteen ja Anna Hollstenin toimittama *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* on nimittäin ensimmäinen suomenkielinen teos, joka esittelee kattavasti viime vuosina laajaa kiinnostusta herättänyttä tutkimusta tunteiden ja affektien roolista kirjallisuudessa. Nykyään usein puhutaankin erityisesti kulttuurin- ja sukupuolentutkimuksen piirissä kehittyneestä affektiteoriasta tai Patricia Ticineto Clough'n vuonna 2007 nimeämästä ”affektiivisestä käännteestä”. Näitä käännteitä on humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen parissa riittänyt — kielellistä, kerronnallista, eettistä ja mitä vielä — mutta affektiivinen eli tunteiden rooliin kulttuurissa keskittyvä tutkimus on noussut enenevässä määrin valtavirtaan yhdeksänkymmentäluvun puolivälistä lähtien, eikä kiinnostuksen loppua vielä horisontissa näy.

Ei liene yllätys, että tunteilla on aivan keskeinen rooli myös kirjallisuuden lukemisessa ja tulkinassa. Affektiharha — uskriitikkojen metodologinen päätös sulkea hankalan subjektiiviset tunteet tulkintatyön ulkopuolelle — alkaa eittämättä vaipua hiljalleen menneisyyteen. Kirjallisuudentutkijat ovat entistä tietoisempia lukemisen ja tulkitsemisen sidonnaisuuksista esimerkiksi aikaan, paikkaan, sukupuoleen ja kulttuuriin, eivätkä tunteetkaan tunnu kaikessa subjektiivisuudessaan enää niin hankalalta tutkimuskohteelta. Metodologioita ja lähestymistapoja tunteiden tutkimukseen löytyy tänä päivänä jo runsaasti, ja tunnetutkimuksellinen

ote kirjallisuuteen alkaa olla yhä arkipäiväisempi lähestymistapa kirjallisuudentutkimuksen konferensseissa ja seminaareissa ympäri maailmaa.

Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa ottaa siis kontolleen painavan vastuun tehdä ensi kertaa tunnetuksi suomenkieliselle yleisölle vaikutusvaltaista ja nopeasti kehittyvää affektiivista kirjallisuudentutkimusta. Valinnat näkökulmissa, käsitteiden määrittelyissä ja termien suomennoksissa tulevat pitkälti määrittelemään, miten kirjallisuutta tunteilmiöiden näkökulmasta jatkossa suomenkielisessä yliopistomaailmassa tutkitaan ja opetetaan. Laajaa yleiskuvaa kirjallisuudentutkimuksen affektiivisista suuntauksista rakentava teos on nimittäin avoimesti suunnattu paitsi tutkijoille, myös opetuskäyttöön yliopistoissa. Kokoelmalla voi hyvinkin olla merkittävä vaikutus tulevaan tutkimukseen.

Siitä siis tunnetutkijan tremens tämän kirjan ääressä. Nyt valetaan perustaa, ja jos siinä tulee lipsahduksia, koko tuleva rakennelma on huteralla pohjalla. Tämä alati varmistuneella otteella sivuja käännellyt arvostelija voi kuitenkin ilokseen todeta: Helteen ja Hollstenin teos on erinomainen opus lajissaan. Vaikka kokoelmateoksien helmasynti epätaisuus vaivaa paikoin tätäkin teosta, on artikkelien yleistaso ilahduttavan korkea, ja huiput ovat vastaavasti vieläkin korkeammalla. Perusta suomenkieliseen tunteiden ja kirjallisuuden tutkimukseen on onneksi valettu varmallalla kädellä. Esimerkiksi tunnetutkimuksessa keskeinen, tutkijasta toiseen vaihteleva erottelu tunteen, affektin ja tuntemuksen kesken käydään selkeästi ja kattavasti lävitse sortumatta puolueellisuuteen.

Teos jakautuu laajaan johdantolukuun sekä neljään osastoon, joista ensimmäinen keskittyy laajempiin teoreettisiin ja metodologisiin kysymyksiin ja loput esittelevät erilaisia tunnetutkimuksellisia lähestymistapoja yksittäisiin tai muutamiiin kaunokirjallisiin teoksiin sovellettuna. Erityistä kiitosta ansaitsee Helteen ja Hollstenin yhdessä laatima affektiivisen tutkimuksen kenttää tarkkanäköisesti erittelevä johdantoluku. Hyvät yleiskatsaukset kirjallisuuden tunnetutkimukseen ovat olleet kiven alla maailman valtakielilläkin — hyvänä (tai pikemminkin pahnanhimmajaisena) esimerkkinä Gregory Seigworthin ja Melissa Greggin sekavasti poukkoileva esipuhe toimittamaansa *The Affect Theory Reader* -kokoelmaan (2010), jota maailmalla näkee käytettävän aihetta käsittelevillä yliopistokursseilla. Helteen ja Hollstenin johdantoluku tarjoaa ylivoimaisen vaihtoehdon nopean yleiskuvan muodostamiseen, ja sopii toivoa, että suomalaiset yliopisto-opiskelijat löytävät sen oheislukemistoistaan tulevaisuudessa.

Yhtä vaikuttava on teoksen avaava teoreettinen ja metodologinen osuus, joka koostuu Pirjo Lyytikäisen kognitiivisia lähestymistapoja esittelevästä artikkelista sekä Saija Isomaan tunteiden roolia lajiteoriasa käsittelevästä artikkelista. Kumpikin näistä artikkeleista on valaiseva, innostava ja selkeästi esitetty johdatus aiheeseensa. Lyytikäinen on viime vuosina johtanut Kirjallisuus ja tunteet -tutkimushanketta, ja hänen osuutensa onkin varmaotteinen ja perusteellisen perehtynyt katsaus kirjallisuuden kognitiiviseen tunnetutkimukseen. Kuten kokoelman johdantoluku, Lyytikäisen artikkeli sopii erinomaisesti opetuskäyttöön, mutta tarjoaa paljon aiheeseen perehtyneelle tutkijallekin. Artikkelit eivät nimittäin tyydy vain kuvaamaan, mitä alalla on tehty, ja soveltamaan esittelemiään

metodologioita kotimaiseen esimerkkiaineistoon, vaan myös rakentavalla tavalla osoittaa, missä kohdissa on vielä kehitettävää.

Lyytikäinen aivan oikein huomauttaa, että kirjallisuuden tunnetutkimus on tähän mennessä liiankin paljon keskittynyt kerronnalliseen empatiaan ja henkilöhahmojen tunteiden kuvauksiin. Kirjallisuus synnyttää tunnereaktioita myös keinoilla, jotka eivät välttämättä kuvaa tunteita suoraan. Kuten artikkeli vakuuttavasti osoittaa, runouden ja muihin kuin henkilöhahmoihin tai juoniin liittyvien tunneilmiöiden tutkimus vaatii laaja-alaisempaa poetiikkaa, jonka kehittämisessä riittää työsarkaa tuleville vuosille.

Isomaan artikkeli sen sijaan kiinnittää huomion kirjallisuuden lajien ja tunteiden suhteeseen. Tuntuu itsestäänselvältä, että erilaisilla tunneilmiöillä on vaikutusta kirjallisuuden lajijaotteluihin — vain muutamia mainitakseni esimerkiksi kauhukirjallisuus, romantiikka ja jännityskirjallisuus tähtäävät kukin omanlaiseensa tunnevaikutukseen lukijoissaan. Hämmäntävästi aiheesta ei kuitenkaan ole juuri tehty laajempaa tutkimusta, ja Isomaan luku onkin kiehtova ja tervetullut avaus aiheeseen, johon toivon mukaan löytyy tarttujia myös tulevaisuudessa.

Nämä kolme lukua ovat teoksen vahvinta antia, ja niihin tutustuminen kannattaa kaikille kirjallisuuden tunneilmiöistä vähääkään kiinnostuneille. Pitää kuitenkin korostaa, että kokoelman loputkin artikkelit ovat innostavaa ja ansiokasta luettavaa. Ne ovat toki suppeammin rajattuja, useimmiten yksittäisten teosten analyyseja, mutta yhtä kaikki osaltaan havainnollistavat tunnetutkimuksen keskeisiä metodologioita hyödyllisin tavoin. Kaisa Kurikka tarttuu Algot Untolan Irmari Rantamalan nimellä kirjoittamaan pahamaineisen vaikeaselkoiseen *Harhama*-tiiliskiveen (1909) selkeästi erotellen ylimäärän ja liiallisuuden tunnevaikutuksia Deleuze-vaikutteisen affektiteorian avulla. Omassa artikkelissaan Anna Helle taas analysoi Harry Salmenniemen *Texas, saksat* -kokoelmaa (2010) hyödyntäen Marco Abelin *Violent Affect* -teoksessa (2007) esittämää teoriaa väkivaltaisista affekteista. Välttämättä Abelin teorian pahimmat ylilyönnit Helle tarkastelee, miten Salmenniemen teos häiritsee ”väkivaltaisesti” lukijaansa toisaalta käyttämällä kokeilevaa ja hankalasti tulkittavaa ilmaisua, toisaalta tukeutuen väkivaltaisiin aiheisiin ja kuvastoon.

Siru Kainulaisen osuus keskittyy piristävästi teosanalyyseihin sijaan kirjallisuuden vastaanoton analyysiin ja esittelee miten kirjallisuuskriitikot ovat viime vuosina reagoineet nykyrunouteen. Artikkelit erittelee Salmenniemen, Vilja-Tuulia Huotarisen ja Saila Susiluodon runojen vastaanottoa valaisevalla ja tuoreella tavalla. Mirkka Rekolan tuotantoa ennenkin käsitellyt tutkija-runoilija Katja Seutu tarkastelee Rekolan vähemmälle huomiolle jääneiden aforismien affektiivisiä vaikutuksia, kun taas Anna Hollsten tarttuu Viljo Kajavan kokoelman *Tampereen runot* (1966) sisällissotaa käsitteleviin osuuksiin. Kotimaisen runouden tutkijoille kokoelmasta siis löytyy paljon varteenotettavaa purtavaa.

Viimeisissä luvuissaan kokoelma palaa proosan pariin. Satu Koho tarkastelee artikkelissaan Pauliina Rauhalan parin vuoden takaista vanhoillislestadiolaista äitiyttä käsittelevää menestysromania *Taivaslaulu* (2013) keskittyen erilaisiin häpeän ja syyllisyyden tunnetiloihin, joita ro-

maani dramatisoi. Kokoelman päättää Tuija Saresman kutkuttava analyysi Timo Hännikäisen esseekokoelmasta *Ilman* (2009). Hännikäisen kautta Saresma analysoi laajemminkin, miten nykypäivän suomalainen miesaktivismi hyödyntää kaunan ja vihan tunteita rakentaakseen ja ylläpitääkseen tunneyhteisöään. Avoimen feministisestä näkökulmastaan huolimatta — tai ehkä juuri sen takia — Saresman luku onnistuu avaamaan Hännikäisen esseistiikkaa selkeällä ja tasapuolisella tavalla.

Kaiken kaikkiaan *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* on huolella harkittu kokonaisuus ja tärkeä kontribuutio suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kentälle. Näyttää siltä, että Suomeenkin alkaa olla kerääntynyt kriittinen massa kirjallisuuden tunneilmiöistä kiinnostuneita tutkijoita, mikä mahdollistaa hedelmällisen ja nopean kehityksen tutkimusalalla. Toivoa sopii, että Helteen ja Hollstenin kokoelman pioneerityö raivaa tietä myös tuleville aihepiiristä ammentaville teoksille.

Kirjoittaja

Tero Eljas Vanhanen, FT, tutkija, Helsingin yliopisto
(tero.vanhanen[at]helsinki.fi)

SARI KIVISTÖ

Ylirajainen kirjallisuudessa

Heidi Grönstrand, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä ja Mikko Pollari: *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta*. Helsinki: SKS, 2016. 178 s.

Joskus itsestäänselvyydetkin tarvitsevat muistuttamista. Kirjallisuuden monikansallisuus, monikulttuurisuus ja ylirajaisuus eivät ole varsinaisia uutisia kenellekään kirjallisuushistoriaa syvemmin tuntevalle. Taiteilijat ovat kosmopoliittista väkeä, jotka ovat samastuneet ennemmin kansainväliseen taideyhteisöön kuin pieniin kotoisiin kirjailijapiireihin. Kirjailijat ovat aina kiertäneet maailmaa *grand toureilla*, kirjallisuudenlajit ovat vahvasti intertekstuaalisia, käännöskirjallisuus on kulkenut yli valtiorajojen, saman maan sisällä on toiminut simultaanisesti monenlaisia kirjoittavia vähemmistöjä ja kirjallisia kulttuureja (ja monet toisinajattelijat ovat joutuneet julkaisemaan ajatuksiaan käsikirjoituksina), kotimaamme sivistyneistö on ollut Ruotsiin kallellaan ja esimerkiksi työväki muuten kansainvälisesti toimeliasta. Uudet mediat taas ovat translokaalisen viestinnän aluetta ja mahdollistavat alueellisesta kehyksestä irtautuneiden uudenlaisten